

Umhverfis- og samgöngunefnd Alþingis
Austurstræti 8-10
101 Reykjavík

Höfn í Hornafirði, 26. nóvember 2025

Efni: Umsögn Samtaka náttúrustofa um tillögu til þingsályktunar um leyfi til veiða á álft, grágæs, heiðagæs og helsingja utan hefðbundins veiðitíma – mál 216.

Vísað er til erindis umhverfis- og samgöngunefndar Alþingis frá 20. nóvember sl. þar sem óskað er umsagnar frá náttúrustofum um tillögu til þingsályktunar um leyfi til veiða á álft, grágæs, heiðagæs og helsingja utan hefðbundins veiðitíma. Fylgir hér sameiginleg umsögn náttúrustofa í nafni Samtaka náttúrustofa.

Samtök náttúrustofa mótmæla tillögu til þingsályktunar um að leyfa veiðar á álft, grágæs, heiðagæs og helsingja utan hefðbundins veiðitíma - einkum af fimm ástæðum: a) skotveiðar ætti aldrei að stunda á varptíma fugla, b) sumir umræddra fuglastofna eru á niðurleið, c) ólíklegt er að hóflegar veiðar hafi merkjanleg áhrif á tjónið, d) gera þarf stjórnunar- og verndaráætlun um viðkomandi tegundir áður en svo róttæk breyting yrði gerð á fyrirkomulagi veiða og e) auka þarf samráð og rannsóknir á leiðum til að draga úr tjóni.

Skotveiðar fugla á varptíma eru óásættanlegar

Í tillögunni er lagt til að leyfa veiðar á varptíma, sem er siðferðilega óverjandi og gengur til dæmis gegn Fuglatilskipun Evrópusambandsins,¹ sem gildir víðast hvar á vetrarstöðvum þessara tegunda. Þar segir að veiðar skuli hvorki leyfðar á varptíma né á tímabilinu frá því að farfuglar mæta á varpstöðvar að loknu fari fram að varpi. Sambærileg ákvæði eru í alþjóðlegum siðareglum og meginreglum um fuglaveiði (sjá t.d. umfjöllun í ²) og almennt er viðurkennt að fuglar skuli njóta friðar á viðkvæmum tímum, t.d. er í náttúruverndarlögum lagt bann við veiðum á fuglum í sárum. Í ljósi þess að umræddar tegundir eru farfuglar deilist ábyrgð okkar á þeim með fleiri löndum og er nauðsynlegt að taka tillit til þess við stýringu stofna.

Sumir umræddra fuglastofna hafa verið á niðurleið

Álft er friðuð samkvæmt lögum nr. 64/1994 um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum. Þó álftum hafi fjölgað undanfarna áratugi er tegundin einkar auðveld bráð og myndi stofninn að líkindum þola veiðarnar illa. Á stuttum tíma væri því hægt að höggva stórt skarð í stofninn með skotveiðum án þess að það hefði að líkindum mikil áhrif á tjón.

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02009L0147-20190626>

² https://www.researchgate.net/publication/319321175_Vernd_velferd_og_veidar_villtra_fugla_og_spendyra_Lagaleg_og_stjornsysluleg_stada_og_tillogur_um_urbaetur_Skyrsla_unnin_fyrir_umhverfis-og_audlindaradhera_Protection_welfare_and_hunting_of_wild_bird

Heiðagæsum hefur fjölgað mikið undanfarna áratugi og geta akrar á sumum landsvæðum orðið fyrir talsverðri beit að vorlagi. Þær stoppa þó stutt í ræktarlandi og verja mestum tíma á hálendinu.

Mikið hefur verið veitt af grágæs í gegnum tíðina en vegna blika á lofti með stöðu stofnsins var árið 2023 sett sölubann á grágæsaafurðir sem er enn í gildi. Í ár var fuglaválisti Íslands uppfærður og fór grágæs frá því að vera tegund flokkuð sem ekki í hættu (LC) yfir í tegund í yfirvofandi hættu (NT). Þessi tilfærsla byggir á fækkun sem hefur orðið í stofninum undanfarin ár en talningar hafa sýnt að grágæs hafi fækkað um 27% á árunum 1995-2022, sem framreiknað til 2024 myndi þýða 28% heildarfækkun eða 1,2% á ári.³ Ekki er ásættanlegt að auka veiðiálag á tegund sem er í slíkri stöðu.

Árið 2022 geisaði fuglaflensa og hafði áhrif á fjölda fuglastofna. Helsingi er ein þeirra tegunda sem fór nokkuð illa vegna fuglaflensu en talsverður fjöldi drapst yfir sumartímamann á Íslandi. Í desember það ár drápust helsingjar í hundraðatali dag hvern á vetrarstöðvunum. Árið eftir hafði stærsta helsingjavarp Íslands í Skúmei minnkað um 15% sumarið 2023 frá árinu áður. Þó fjölgað hafi hratt í varpstofni helsingja á Íslandi telur stofninn aðeins ríflega 10.000 einstaklinga.⁴

Óvíst hvort veiðar myndu draga úr tjóni

Samtökin telja að ekki hafi verið sýnt fram á að veiðar muni þjóna þeim tilgangi að minnka tjón. Ekki er línulegt samband á milli veiða og tjóns og jafnvel eru líkur á að minnka þyrfti umrædda stofna talsvert áður en drægi úr tjóni. Rannsókn frá Kanada sýndi fram á að tjón á korni tengdist meira tíðarfari og uppskerutíma fremur en stofnstærðum tegundanna sem sóttu í kornið.⁵ Á meðan ræktarlönd eru eftirsótt af fuglunum munu þau draga þá að sér. Þrátt fyrir að gæsir séu nú þegar veiddar í ökrum þá virðist það ekki hafa mikinn fælingarmátt og sækir fuglinn enn í þá.

Brýnt er að ljúka við gerð stjórnunar- og verndaráætlunar

Stjórnunar- og verndaráætlun er mikilvægt stjórnæki við veiðistjórnun. Brýnt er að ljúka slíkri áætlun fyrir umræddar tegundir áður en veiðiheimildir verða útvíkkaðar frá því sem nú er.

Auka þarf samráð og rannsóknir á leiðum til að draga úr tjóni

Finna þarf leiðir til að bæta sambúð landbúnaðar og villtra dýra, þar sem tekið er tillit til hagsmuna bænda og dýrastofna. Til að það geti orðið þarf að koma á samtali á milli fulltrúa bænda og rannsóknaaðila, ásamt fulltrúum umhverfis-, orku og loftslagsráðuneytisins. Að auki þarf stóráttak í rannsóknum á umfangi og eðli tjónsins, sem og atferli og ferðum fuglanna sem líklegir eru til að valda tjóni. Erlendar rannsóknir hafa til að mynda sýnt að akrar verða fyrir

³ <https://www.natt.is/is/biota/animalia/chordata/aves/anseriformes/gragaes-anser-anser>

⁴ <https://nattsa.is/wp-content/uploads/2024/11/Helsingjavoktun2023-1.pdf>

⁵ <https://wildfowl.wwt.org.uk/index.php/wildfowl/article/view/923>

mestu tjóni ef þeir eru í nágrenni við vötn eða votlendi sem fuglarnir nota til næturdvalar.⁶ Án skilnings á þáttum af þessu tagi er ólíklegt að hægt verði að fara í markvissar aðgerðir til að fyrirbyggja tjónið.

Þegar land er tekið til ræktunar er viðbúið að villt dýr nýti sér það til fæðuöflunar. Það er eðlilegt, sérstaklega þegar um er að ræða mjög eftirsóttu fæðu, en getur valdið skertri uppskeru að hausti. Brýnt er að finna jafnvægi þar sem tekið er tillit til sem flestra sjónarmiða. Dráp dýra til að verja hagsmuni mannsins ættu að vera þrautaráð sem aðeins er gripið til þegar öll önnur úrræði hafa verið reynd. Ýmis slík úrræði eru til en þau hafa ekki verið prófuð hér á landi með skipulögðum hætti.

Ef leyfa ætti veiðar utan hefðbundins veiðitíma þá þyrfti vandaða umgjörð sem byggði á sérfræðipekkingu, sem og eftirlit með framkvæmd veiðanna. Allar líkur eru á að slíkt yrði jafn kostnaðarsamt og að bæta bændum raunverulegt tjón. Það er því vert að velta fyrir sér hvort þær breytingar sem lagðar eru til í tillögunni myndu skila tilætluðum árangri eða séu kostnaðarlega hagkvæmar. Samtök náttúrustofa telja að heppilegra væri að einbeita sér að lausnum sem vitað er að duga. Þar fyrir utan eru aðferðir sem ekki hafa verið fullreyndar eða prófaðar á skipulegan hátt og eru líklegri til árangurs en veiðar og ganga auk þess ekki gegn alþjóðasamningum um náttúruvernd. Slíkar lausnir eru reifaðar í samantektargrein í tímaritinu Fuglum.⁷ Í upphafi þarf að skilgreina tjónið og ættu viðbrögðin að vera í samræmi við það tjón sem þeim er ætlað að fyrirbyggja. Áður en gripið er til dráps á villtum fuglum til að fyrirbyggja tjón þarf að sannreyna nýlegar aðferðir sem eru í örri þróun, þar á meðal fælingu með hljóðum, leysigeislum og drónum. Einnig má beita fyrirbyggjandi aðferðum eins og ræktun skjólbelta umhverfis akra. Eðlilegt er að bændur geri ráð fyrir einhverjum afföllum uppskeru á gróðurtegundum sem vinsælar eru hjá villtum dýrum. Þegar upp er staðið er þó mögulegt að kostnaðarhagkvæmara og siðferðilega réttlætunlegt væri að bæta bændum fyrir tjón sem fer upp fyrir eitthvað viðmiðunarhlutfall en að reyna að höggva stór skörð í stofna þeirra fuglategunda sem taldar eru valda tjóninu.

Virðingarfyllst, f.h. Samtaka náttúrustofa

Lilja Jóhannesdóttir

Lilja Jóhannesdóttir,

Formaður SNS og forstöðumaður Náttúrustofu Suðausturlands

⁶ <https://link.springer.com/article/10.1007/s13280-017-0899-5>

⁷ https://nsv.is/wp-content/uploads/2024/09/2024_Fuglar_og_raektarland-Fuglar_14.pdf